

Allemaal heb ik ze gezien

Woensdag 25 februari 2009, halfelf 's ochtends. De ambulance staat met open achterdeuren in de garage van de politie. Om me heen kijkt een groep agenten in opleiding toe hoe ik de schepbrancard eruit haal en op de betonnen vloer leg. Voorlichting geven aan politiestudenten doe ik nog steeds, twee keer per maand. Het is leuk en erg nuttig. Op straat hebben we elkaar hard nodig en dan kan het nooit kwaad om iets over elkaars manier van werken, de mogelijkheden en de onmogelijkheden te weten. Ik gaf al voorlichting toen ik nog bij de GGD werkte en ik ben blij dat de dienst het belang er ook van inziet, zodat ik nog steeds kan rekenen op Jaap, mijn vaste maat bij de voorlichting, en op een ziekenauto.

Ze zijn een beetje lacherig, de jonge agenten. De oefening waarmee de dag is begonnen ligt nog vers in het geheugen. Zo'n oefening is altijd een succes en levert hilarische momenten op. Een in scène gezette aanrijding met een dodelijk slachtoffer. Ook deze ochtend spraken de getuigen elkaar weer tegen en tot overmaat van ramp werd de bestuurder van de auto ineens onwel, zodat we weer terug moesten komen met de ziekenwagen. Voor de studenten kwam dat als een onaangename verrassing, maar wij stonden natuurlijk gewoon uit het zicht te wachten tot we weer groepen wer-

den. Net als altijd was de bestuurder niet zo onwel als-ie leek en zodra we om de hoek waren, trok hij alle draden van zijn lichaam en vluchtte de ambulance uit. En natuurlijk waren ze in alle hectiek vergeten zijn gegevens te noteren en iemand mee te sturen. Je moet dan de gezichten zien, als ik per portofoon doorgeef dat de verdachte weg is. De hele oefening staat op video, dus ze gaan straks nog een keer lachen bij de nabespreking.

Nu is het tijd voor het serieuze deel. We laten de groep zien wat we in de auto hebben, wat we ermee kunnen doen en oefenen de dingen die zij in de praktijk voor ons kunnen doen als de chauffeur en de verpleegkundige handjes tekortkomen. Het is zo belangrijk om te weten wat we in de praktijk van elkaar verwachten.

Ik vraag een vrijwilliger te gaan liggen en begin uit te leggen hoe de schepbrancard werkt. Normaal pakt mijn collega de andere kant van de brancard, maar ik zie dat hij staat te bellen.

‘Waar blijf je nou?’ zeg ik, als het gesprek is afgelopen. ‘Ik ben met pensioen hoor, jij niet!’

‘Je kan inpakken,’ zegt Jaap. ‘Ik ben bang dat de oefening over is. Er is een vliegtuig neergekomen bij Halfweg en de auto is nodig.’

Zijn stem is rustig als altijd. Het is dat ik hem ken, anders zou ik denken dat hij een geintje maakt. Maar hij is serieus. Een neergestort vliegtuig is niet genoeg om Jaap van z’n stuk te brengen.

‘O,’ zeg ik. ‘Sta dan maar weer op, of je moet mee willen naar Halfweg...’ Ik steek de agent een hand toe en help hem overeind.

‘Het was een beetje korter dan anders, vandaag,’ zeg ik verontschuldigend, maar ze horen me al niet meer. Het nieuws is belangrijker. De groep verspreidt zich. De opwinding is voelbaar.

‘Het is Turkish Airlines.’

‘Tientallen slachtoffers, zeggen ze.’

Overall is geroezemoes, mobieltjes worden gepakt om het nieuws door te geven of te checken. Een andere groep studenten was er toevallig in de buurt en is daar nu daadwerkelijk ingezet.

‘Moeten wij er ook heen?’ vraagt een van de studenten hoopvol

aan de man van de Ongevallendienst. ‘Waar is het precies? Is het nog wel Amsterdam daar?’

Hij weet het niet. Eigenlijk weet niemand nog iets.

Jaap en ik pakken de boel in.

‘Dan ga ik maar,’ zegt Jaap, als de achterdeuren dichtslaan. Ik heb de sleutel van de ziekenwagen in mijn hand. Ineens weet ik even niet meer wat ik moet doen. Hier sta ik, van top tot teen in het groen-geel van het ambulance-uniform, klaar om aan het werk te gaan. De sleutel valt in zijn uitgestoken hand.

‘Zal ik met je mee gaan?’ vraag ik.

‘Je werkt niet meer bij de GGD, Jos. Als ik jou was ging ik lekker naar huis.’

Naar huis gaan, dat was nog niet bij me opgekomen.

Ik doe de garagedeur voor hem open en kijk of hij veilig achteruit de weg op kan. Ik wens hem succes en ik zwaai.

Ik neem afscheid van de studenten en de mannen van de Ongevallendienst, stap in mijn eigen auto en rij met een onbestemd gevoel naar huis. Als ik de garage van het vza passeer, verander ik van gedachten. Het vza is geen onbekend terrein, want nu ik gepensioneerd ben draai ik ook bij de concurrentie wel eens een dienst.

Het vza heeft de middagdienst eerder laten komen en een man of wat zit te wachten in het personeelsverblijf. Ze kijken verbaasd op als ik binnenkom.

‘Hé Jos!’

‘Hoi. Weten jullie al hoeveel slachtoffers er zijn?’

‘Nee, wij horen ook niks. Het schijnt een chaos te zijn, we worden achter de hand gehouden.’

‘O, dus jullie weten ook nog niet meer?’

‘Niet meer dan de televisie,’ antwoordt een verpleger, met een hoofdknik in de richting van het scherm in de hoek. Hij neemt nog een slok koffie.

Samen kijken we naar de beelden. Wazig, van ver weg met een

teelens gefilmd, maar er zijn beelden. Tegenwoordig zijn er altijd beelden. Iedereen heeft een camera op zak. Het vliegtuig ziet er niet best uit. Het wemelt er van de hulpverleners. Op de smalle weg naar de akker waar het toestel ligt staat een lange rij ziekenwagens.

‘Misschien moeten we er ook nog heen, misschien ook niet.’

Hier kom ik niet verder, dat voel ik.

‘Nou, succes dan. Werk ze.’ Met die woorden neem ik afscheid en stap weer in mijn auto.

Mijn hond is blij verrast dat ik zo vroeg thuis ben. Ik kleed me om en ga met ’m naar het Amsterdamse Bos. Een kwartiertje later zit ik op een bankje. De hond rent rondjes over het veld, met z’n neus over de grond. Hij heeft een spoor. Hij heeft altijd een spoor. Ik niet. Ik ben het spoor bijster. Over de A9 hoor ik de ene na de andere ambulance met gillende sirene richting ongeval gaan, en ik zit hier op een bankje te luisteren. Het is geen moment echt stil, de ene sirene is nog niet weggestorven of de volgende nadert alweer.

Het janken van de sirenes brengt het gevoel en de herinneringen terug. Met honderdveertig, honderdvijftig over de linkerbaan, mijn blik ver naar voren gericht om eventuele onverwachte bewegingen van de bestuurders voor te zijn, intussen filosoferend met m’n collega. Wat gaan we nu weer beleven? Hij weet het net zomin als ik. Je weet het nooit van tevoren, maar je wilt toch een idee hebben van waar je in terecht komt. Misschien zitten we zo meteen midden in de actie, maar het kan net zo goed zijn dat we tot vanavond laat staan te wachten op iets wat misschien gebeurt, maar waarschijnlijk niet.

Flitsen gaan door mijn hoofd. Ineens zie ik weer de brandende flats in de Bijlmer toen de El Al-Boeing daar was neergekomen. Ik hoor de sirenes van de eindeloze stroom ziekenwagens op de dijk naar Volendam, in de nieuwjaarsnacht die ik nooit meer zal vergeten. Een paar van de gezichten van de duizenden patiënten die op mijn brancard hebben gelegen, trekken voorbij. Terminaal zieken,

slachtoffers van ongevallen, junks, bekende en onbekende Nederlanders. Allemaal heb ik ze gezien.

Ik heb de stad leren kennen, op alle uren van de dag, alle dagen, weer of geen weer. Het ritme heb ik gevoeld, als van een groot kloppend hart, soms snel, soms langzaam, maar nooit helemaal in rust. Ik heb de stad zien ontwaken en zien inslapen, en nu, na vijfendertig jaar in de straten van Amsterdam, heeft de gemeente besloten dat het mooi geweest is. Eindelijk een beslissing waar ik het mee eens kan zijn. Tenminste, dat dacht ik. De wisseldiensten kunnen me onderhand gestolen worden, de adrenaline is in de loop der jaren stukken minder geworden, maar het vak en de stad zal ik missen. Mijn stad. Mijn GGD.

Die goeie ouwe tijd

Een jongen was ik, lang en dun, bleu, net uit militaire dienst, en met de levenservaring van een eendagsvlieg. Het is niet dat ik ervan droomde om ooit op de ziekenwagen te rijden, ik had geen idee wat ik wou. Maar in militaire dienst was ik al chauffeur van de Geneeskundige Dienst geweest en daar had ik ontdekt dat ik dat werk wel leuk vond. Dus solliciteerde ik.

Wist ik veel dat ik terecht zou komen in een merkwaardige ambtenarencultuur, met ingesleten eigen wetten, regels en natuurlijk hiërarchie. Er was bijvoorbeeld een strikte scheiding tussen verplegers en chauffeurs en je moest niet het lef hebben om als chauffeur, laat staan als beginnend chauffeur, tussen de verplegers te gaan zitten. Sommigen hadden zelfs een eigen stoel en als je niet snel genoeg opstond, kon je een kopje naar je hoofd krijgen.

Maar ik had de benodigde rijbewijzen en een EHBO-diploma, met dank aan Defensie, en na een proefrit met de chef-chauffeur, die me met de Chevrolet door de smalste straatjes liet rijden die hij kon vinden, een medische en een psychische keuring, was mijn aanstelling een feit. Alhoewel, op het laatst ging het nog bijna mis.

‘Je bent wel een beetje jong hè?’ merkte de personeelschef op, na een laatste, peinzende blik op mijn sollicitatieformulier.

‘Bijna eenentwintig, meneer. Maar heel serieus.’

Even keek hij me aan. Toen brak er een lach door op zijn gezicht en wist ik dat ik niet meer terug kon. Het was het begin van een carrière die meer dan vijfendertig jaar zou duren en waarin ik de stad en de hulpverlening heb zien veranderen. Zelf ben ik erin mee-gegroeid en meeveranderd, maar als het geleidelijk gebeurt heb je dat niet zo in de gaten.

Sommige dingen veranderen nooit. Neem bijvoorbeeld de garage aan de Valckenierstraat. Als ik er nu rondkijk zie ik nog hetzelfde als in 1973, toen ik begon. Ja, er is een verfkwast overheen gegaan en het personeelsverblijf is uitgebreid met een soort serre waar gerookt mag worden, een uitbouw in de garage zelf. Natuurlijk zijn de auto's die er staan bijna revolutionair vergeleken met het materieel van vijfendertig jaar geleden, maar voor de rest is het precies dezelfde ruimte als die waar ik in 1973 voor het eerst een voet binnen zette.

Tweeënzestig chauffeurs waren er, en zesenzeventig verplegers. Dat lijkt een scheve verhouding, maar de chauffeurs deden meer dan alleen ambulanceritten. We vervoerden ook de rijdende psychiater, de rijdende gynaecoloog en de somatische arts, die de arrestanten op de politiebureaus bezocht. Bloedproeven, bij mensen die vermoedelijk met een slok op hadden gereden, deed hij ook. Forensisch arts, werd hij ook wel genoemd omdat hij ook de officiële doodschouw deed. Vervolgens kwamen wij met de lijkenauto, want die reden we ook. Maar daarover later nog veel meer.

Ambulancehulpverlening bestond nog niet. Het was ambulancevervoer, oftewel inpakken en wegwezen. Aan boord hadden we een brancard – zonder onderstel dus alles moest getild worden – een zwart verbandkoffertje en een flesje zuurstof dat nauwelijks gebruikt werd. Het lijkt misschien gek, maar de inrichting van de Chevrolet uit 1973 verschilde niet zo heel veel van die van de Spyker uit 1914. Beter niets doen dan het verkeerde, leek de heersende mening.

Dat was misschien nog wel verstandig ook, want opleiding was er nauwelijks. De verplegers werden gerekruteerd bij de ziekenhuizen, na een jaar of drie ervaring. Reanimeren was vijf keer masseren en één keer beademen door een pijpje. Het resultaat was meestal overlijden.

Onfortuinlijke bestuurders werden na een aanrijding met twee armen onder de oksels in één beweging uit hun verkreukelde auto's getrokken. De rugwervels stonden wel meteen weer in één lijn, dat was een voordeel, maar echt prettig was het niet. En pijnbestrijding? Nooit van gehoord.

Was dat erg? Ja, volgens onze huidige maatstaven wel, maar het was niet anders. We werkten met de middelen die we hadden, de technieken die ons waren aangeleerd door onze illustere voorgangers en niemand verwachtte meer dan dat. Integendeel. Wat me toen nog niet zo opviel maar achteraf des te meer, is het respect, het ontzag bijna, van patiënten, familie en zelfs omstanders voor wat we deden, terwijl dat eigenlijk helemaal niet zoveel was. Als de pleeg binnenkwam en met een plechtig gebaar het zwarte verbandkoffertje neerzette naast de patiënt, zwegen de omstanders eerbiedig.

Ik vond het allemaal even spannend. Hoewel ik een geboren en getogen Amsterdammer ben, had ik van het meeste wat zich afspeelt in de stad geen flauw benul. Ik kende mijn buurt, mijn school, wist in welke straten je wel en in welke je beter niet kon komen. We wisten dat we onze kerstbomen moesten bewaken, anders werden ze gejat door de jongens uit de Staatsliedenbuurt en hadden wij geen vuur. De wereld was keurig verdeeld in communisten en katholieken en die speelden niet met elkaar. Ingewikkelder was het niet.

Als je uit een harmonieus gezin komt, is het moeilijk voor te stellen dat sommige echtparen elke dag ruzie hebben, zo erg dat de ziekenwagen of de rijdende psychiater eraan te pas moet komen. Of dat mensen zo kunnen vereenzamen dat ze omkomen in hun eigen vuil. Of dat sommige mensen er niet voor terugdeinzen om iemand anders een pistool tegen het hoofd te zetten voor een paar gulden.

Psychoten, alcoholverslaafden, drugsverslaafden, met allemaal kwam ik als twintigjarige in aanraking. Ik leerde snel in die tijd.

Mijn eerste rit. Alle details staan nog op mijn netvlies. Ik reed als derde man mee op de ambulance, ik werd tenslotte nog ingewerkt, en onze melding was ‘kind onder de tram’. Mijn collega’s hadden maar één doel en dat was zo snel mogelijk ter plaatse zijn. Als ik me niet vasthield, werd ik door de wagen geslingerd en tegen de tijd dat we er waren, was ik meer dan een klein beetje misselijk. Maar het was spannend. Al was bij mij het besef nog niet helemaal doorgedrongen dat dit echt mijn werk zou worden, ik kon tenminste aan mijn vrienden vertellen dat ik was meegereden op de ambulance in Amsterdam.

Het kind had een gebroken been dat helemaal open lag. Het was een bloedbad, en je kon het spierweefsel en de pezen zien liggen. Het zwarte verbandkoffertje werd neergezet en met gazen, watten, vette watten en een flinke rol verband werd het beentje ingepakt. Daarna werd een draadspalk in de vorm van het gebroken beentje gebogen. Het kind gilte het uit van de pijn toen het been werd opgetild om de spalk eronder te kunnen schuiven. Mijn rol bestond voornamelijk uit kijken en net als het publiek, dat in groten getale was komen opdagen, was ik vol bewondering voor die grote kerels, die zo met dat gillende kind konden werken. Helden waren ze, maar achteraf gezien was het natuurlijk dramatisch wat daar gebeurde.

Tegenwoordig praten we eerst met het slachtoffer, stellen het op zijn gemak en geven ondertussen pijnmedicatie. Als die werkt ‘reponeren’ we het been, wat in gewoon Nederlands ‘rechtzetten’ betekent, waardoor de bloedcirculatie weer op gang komt. De draadspalk hebben we ook niet meer. Die is vervangen door een vacuümspalk, die als de lucht eruit is zo hard wordt als gips. En tot slot, in plaats van zo snel mogelijk naar het ziekenhuis te racen, zorgen we voor glijdend vervoer, zo comfortabel mogelijk voor de patiënt.

Maar het was 1973 en er was nog een lange weg te gaan voor het zo-
ver was. Voor de ambulancezorg en ook voor mij persoonlijk. Als
ik maar niet naar een ongeval moet, dacht ik in het begin. Laat mij
eerst maar even rustig aan de auto wennen, kalmpjes zieken ver-
voeren. Het eerste wat ik moest leren was de stad. Ik kwam uit de
Spaarndammerbuurt en kon de Ceintuurbaan nog niet van de Stad-
houderskade onderscheiden. Mijn vrouw wist gelukkig de meeste
ziekenhuizen te vinden, en met de kaart in de hand zijn we door de
stad gaan fietsen.

Zo leerde ik de straten kennen, de winkels, de huizen. De men-
sen kende ik nog niet en wat zich achter de deuren afspeelde ont-
dekte ik met vallen en opstaan. De geestelijke nood, de armoede en
vooral de eenzaamheid, die ik zag als ik op pad moest met de rij-
dende psychiater of de geriater, die dementerende ouderen bezocht
om te beoordelen of ze nog wel thuis konden blijven wonen. De
thuiszorg zoals we die nu kennen was er nog niet en er waren maar
weinig verpleeghuizen. In die periode heb ik bij heel wat volwasse-
nen de luiers verschoond, omdat kennelijk niemand anders dat
deed.

Drie auto's reden er 's nachts en met die drie auto's deden we
voornamelijk ziekenvervoer. Een enkele keer kwam er een ongeval-
letje tussendoor, of een vechtpartij. Ja, want geweld was er toen ook
al. Het was alleen van een heel andere orde dan tegenwoordig. Als
een ruzie uit de hand liep, wat nog wel eens gebeurde, sloegen ze
erop met de blote vuist. Dichtgeslagen ogen, een tand door de lip,
kneuzingen, dat waren de verwondingen die we zagen. Niemand
trok een mes, of greep zelfs maar naar een baksteen om zijn argu-
menten kracht bij te zetten.

Bij alle veranderingen die de stad te wachten stond, waren ook de
eerste steek- en schotwonden. Als ik één bedreiging van de maat-
schappij moet noemen, dan is het wel de toename van geweld, waar-
van ik de gevolgen zo vaak van nabij heb gezien.

Twee veertienjarigen beroven een vrouw van haar tas. De vrouw blijft liggen in een tunneltje, met, zo constateren we, een gebroken heup. Een caissière wordt mishandeld en beroofd van de dagopbrengst. De hoofdwond die ze moet laten hechten is lang niet zo erg als het feit dat ze niet meer naar haar werk durft. Een echtpaar wordt thuis overvallen en verhuist uiteindelijk, om tot de ontdekking te komen dat ze wel hun huis kunnen ontvluchten, maar niet hun herinneringen.

Een man vraagt een meisje beleefd of ze haar tas van de bank wil halen zodat een oude dame ook kan zitten in de bus. Bij het eindpunt wordt hij opgewacht door haar vriend, die hem ijskoud in zijn been schiet. Ze heeft hem onderweg gebeld en met hem gesproken in een taal die de man niet verstond...

Het lijkt wel aan de orde van de dag, en het komt zelden in de krant. In de jaren zeventig was een beroving nog nieuws en werd die breed uitgemeten op de voorpagina. Toen sloegen inbrekers toe wanneer er niemand thuis was. Tegenwoordig komen ze aan de deur en wanneer er niemand thuis blijkt te zijn komen ze later terug, want het is toch wel makkelijk als de bewoner er is om de code van de safe te geven en de pincode die bij het pasje hoort. De intimidaties en het geweld waarmee dat dan gepaard gaat nemen alleen maar toe.

Zo kregen we nog niet zo lang geleden een melding van een bankoverval in een plaats vlak bij Amsterdam. Toen we er na vijf of zes minuten aankwamen, troffen we de baliemedewerkster totaal overstuur aan. Ze bloedde uit een hoofdwond omdat ze met de achterkant van een revolver was geslagen. Van de politie, die inmiddels getuigen had gehoord, hoorden we wat er was gebeurd. Op het moment dat een van de overvallers de medewerkster in een wurggreep had, kwam haar mannelijke collega binnen. Om te laten zien dat het menens was, sloeg de overvaller hard op haar hoofd. Daarbij gebruikte hij onophoudelijk discriminerende taal, om hen te intimideren. Dat werkte, want zowel de baliemedewerkster als haar col-